

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM *press*

Biblioteka
NASLIJEDE

Sylvain Tesson
Jedno ljeto s Homerom

Izvorno objavljeno pod naslovom
UN ÉTÉ AVEC HOMÈRE

Copyright © Éditions des Équateurs / France Inter, 2018.
Djelo je zaštićeno međunarodnim zakonima
o autorskim pravima.

© za hrvatsko izdanje
TIM press d.o.o., Zagreb
Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14
E-mail: tim.press@tim-press.hr
www. tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-75-9

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programme d'aide à la publication
«A.G. Matoš» de l'Ambassade de France en Croatie.

Ova knjiga je objavljena uz potporu Programa pomoći izdavaštvu «A.G.
Matoš» koju dodjeljuje Francusko veleposlanstvo u Hrvatskoj.

Sylvain Tesson

**JEDNO LJETO S
HOMEROM**

S francuskoga prevela

Dubravka Celebrini

Zagreb, 2020.

Omnia pro illa.
Τό παν δι' αὐτήν.
Sve za nju.
Tutto per lei.

Sadržaj

Predgovor	7
ODAKLE DOLAZE TI MISTERIJI?	11
Bliskost vječnih djela	13
Sve se zaustavlja	16
Homer, naš otac	18
Gnoza, hipnoza i neuroza	23
HOMERSKA GEOGRAFIJA	27
Apstrahirati zbilju?	31
Nastaniti svjetlost	34
Preživjeti oluje	37
Voljeti otoke	41
Prihvatiti svijet	44
<i>ILIJADA</i> – EP O SUDBINI	49
Nejasno podrijetlo	51
Uvod i početak	54
Bogovi se kockaju	57
S prave strane zida	60
Hoće li riječ slaviti?	63
Prokletstvo neumjerenosti	66
Ahilejev dar	71
Ključno mjesto	74
Mir je interludij	76
<i>ODISEJA</i> – POREDAK IZ DAVNINE	79
Ep o povratku	81
Savjet bogova	83
Uime sina	86
Dohvatiti more, dohvatiti ruku	90
Tajnovita kraljevstva	95
Pijani brodovi	99
Slijediti liniju života	102
Kraljev povratak	107
Vrijeme za povratak reda	112
Slatkoća povezivanja	118
Nada u smirivanje	122
O JUNACIMA I LJUDIMA	127
Tip i figura	129
Snaga i ljepota	132
Zaborav i ugled	135

Isporučiti sjećanju	138
Lukavstvo i govorničko umijeće	142
Znatiželja svijeta	144
Upornost ili odustajanje	147
Bogovi i ljudi	153
Prihvatiti sudbinu	155
Biti zadovoljan svijetom	157
Ničemu se ne nadati	159
Usložiti zbilju	163
Znati se ograničiti	165
BOGOVI, SUDBINA I SLOBODA	169
Bogovi, slabi bogovi	174
Ratoborni bogovi	178
Intervencionistički bogovi	180
Bogovi i izravno djelovanje	185
Ljudi, pajaci ili suvereni?	188
Dvostruka kauzalnost života	192
Zaključak bogova	194
RAT, NAŠ RODITELJ	197
Ljudi ne žele rat!	200
Rat, naš roditelj	203
Neminovnost borbe	206
Zvijer u čovjeku	210
<i>Rock-opera</i>	215
<i>HIBRIS</i> IЛИ ZAVODLJIVA ZVIJER	221
Zašto pokvariti te slike?	223
Divlji dani	226
Posljednja kazna	230
<i>Hibris</i> se nikada ne gasi!	233
<i>Hibris</i> pljačkom	235
<i>Hibris</i> povećanjem	237
HOMER I ČISTA LJEPOTA	239
Svetost teksta	242
Riječ kao ambrozija	245
Čista poezija	249
Eksplozija riječi	254
Epitet za opisivanje svijeta	257

Predgovor

Bio sam počašćen i sretan zbog pisanja i snimanja *Jednog ljeta s Homerom*. Imao sam priliku zaroniti u *Ilijadu* i *Odiseju*. Putovanje omogućuje da se okupamo ispod vodopada. Isto tako osjećamo užitak kad doživimo katarzu u epu. Mjesecima sam udisao homerski ritam, slušao skandiranje stihova, sanjao bitke i ukrcaje. *Ilijada* i *Odiseja* ubrzo su me naučile boljem životu. Između ostalog, tumačile su našu sadašnjost. To je antičko čudo. Prije dvije tisuće petsto godina, jedan pjesnik, nekoliko mislilaca, filozofa bačenih (ili iskrvanih) na šljunak Egejskog mora svijetu su podarili učenja čija se oštrina tijekom stoljeća nije umanjila! Grci nas uče onome što još nismo postali.

Dvadeset prvo stoljeće: Bliski istok se raspada, Homer opisuje rat. Vlade se nižu jedna za drugom, Homer oslikava proždiranje ljudi. Kurdi se junački bore na svojoj zemlji, Homer iznosi Odisejevu borbu da vrati oduzetu mu vlast. Ekološke katastrofe nas užasavaju, Homer ocrtava bijes prirode pred

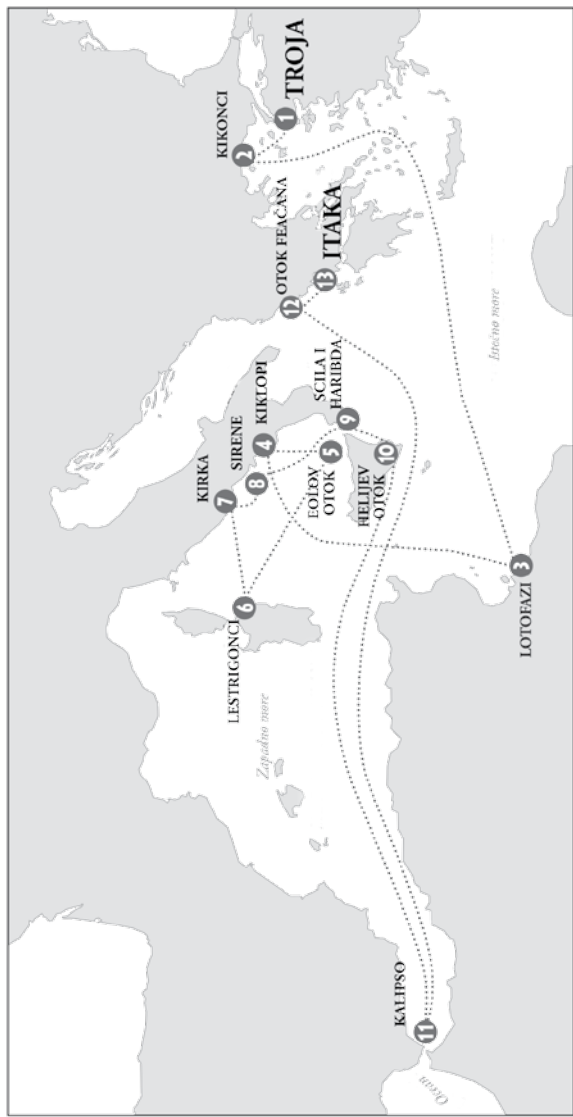
ljudskom ludošću. Svaki suvremeni događaj nalazi odjek u epu ili, točnije, svaki povijesni skok odraz je svog homerskog upozorenja.

Otvoriti *Ilijadu* i *Odiseju* je kao da čitate dnevne novine. Te svjetske novine, napisane jednom zauvijek, donose priznanje da se pod Zeusovim suncem ništa ne mijenja: čovjek ostaje vjeran samome sebi, veličanstvena i očajna životinja, blistava od svjetlosti i puna osrednjosti. Homer nam omogućuje da uštedimo na novinskoj pretplati.

Pojavljuje se Odisej. Tko je taj paradoksalan čovjek? Voli pustolovinu, ali želi se vratiti kući. Znatiželjan je spram svijeta, ali i nostalgičan za svojim domom, uživa s nimfama, ali plače za Penelopom, baca se u pustolovinu, ali sanja o svom ognjištu. Odisej je „lažni putnik koji je silom pustolov i kućni čovjek po vokaciji“, ironično je u svojem djelu *L'Aventure* (Avantura) napisao Vladimir Jankélévitch. Taj prvak u snazi i lukavstvu pokazao se neuhvatljivim, rastrgan između svojih sklonosti. To si ti, čitatelju, to sam ja, to smo mi: naš brat. Kročimo kroz *Odiseju* kao pred zrcalom vlastite duše. U tome leži genij: u nekoliko je pjevanja ocrtao obris čovjeka. Nitko se otada nije promijenio.

U tim recima blista svjetlost, pripadnost svijetu, nježnost spram životinja, šuma – ukratko, slatkoća života. Zar ne čujete pjesmu valova kad otvorite

ODISEJA
POREDAK IZ DAVNINE

Odisejeva plovidba, prema Victoru Bérardu (1864. – 1931.), prevoditelju *Odiseje* (1924.)

Ep o povratku

Konstrukcija *Odiseje* nije ni linearna ni kronološka. Ona je *moderna*, danas bismo kazali (*moderna*, riječ koja se upotrebljava za sve što je nepromjenjivo).

Ep pripovijeda o trima događajima: Telemahovu odlasku u potragu za ocem; Odisejevim pustolovinama na povratku u Itaku nakon Trojanskog rata; Odisejevu povratku u njegovo kraljevstvo te borbi da otjera uzurpatore i ponovno uspostavi red.

To je dakle ep o povratku u zavičaj, o vraćanju sudbine na mjesto. Kozmos se poremetio čovjekovim pretjerivanjima u Troji. Valja ponovno uspostaviti sklad. „Vratit će se, ti bogovi koje još uvijek oplakuješ! Vrijeme će vratiti red iz davnine“, piše Gérard de Nerval u *Delfici*. Ah, stihovi u slavu homerske moći! Vratiti se u domovinu, skrpati kozmički red ponovnom uspostavom poljuljane ravnoteže, to je zadatak *Odiseje*: drugim riječima, ponovno civilizirati svijet.

Odiseja je i poema o praštanju, napisana osamsto godina prije evanđelja o oprostima. Odisej je

pogriješio, platit će za ljude koji su se razuzdali. Putovanje je iskupljenje, kaže Homer. Bogovi će grešniku stati na put i nametati mu iskušenja. No neki od njih će se umiješati i pomoći mu da ih nadvlada. U tome leži dvosmislenost antičkih bogova: oni su i suci i stranke u postupku. Mogu vrbovati i nude pomoć radi pobjede.

Ilijada je bila glazbena tema čovjekova prokletstva. Psi duše bijahu pušteni na bojno polje. *Odiseja* je knjiga o vremenu čovjeka koji bježi od kolektivnog ludila i pokušava se povezati sa svojim položajem smrtnika – slobodan i dostojanstven.

Posljednja os *Odiseje*: postojanost duše. Glavna opasnost sastoji se u tome da ne *zaboravi* svoj cilj, da se ne odvoji od sebe i prestane slijediti smisao svog života.

Odreći se sebe, krajnje je nedostojno.

Bogovi i ljudi

Homer se ne zadovoljava skiciranjem obrisa ratnika iz doline Troje. Između redova se ocrtava lik grčkoga *čovjeka*. Antički čovjek je model. Njegov nas lik i dalje očarava. Prije dvije tisuće petsto godina, na obalama Egejskoga mora, šačica mornara i seljaka, satrkih od sunca, izmučenih od oluja, otimajući malo života od golog kamena, donijela je čovječanstvu neprolazan stil života, pogled na svijet i unutarnji stav.

Dva moralna imperativa vladaju grčkim životom: gostoljubivost i smjernost. Epovi su puni žrtava bogovima i prizora gozbi na kojima posjetitelja – Odiseja koji je doplovio kod Feačana ili kralja Prijama u misiji kod svog smrtnog neprijatelja – primaju s poštovanjem. U zbiljskom svijetu koji služi kao zrcalo kozmosa, primanjem gosta poštuju se bogovi. Drugim riječima, gozba je svjetovni odraz žrtvovanja. Ne iskazati počast bogovima prije donošenja odluke značilo bi prekršiti kozmički poredak, a ne primiti lualicu koji kuca na vrata

palače značilo bi ne biti na visini svoje plemenitosti. Ali kod Homera caruje mjera: ne možemo se podičiti vrlinama primanja ako nemamo sredstva da to provedemo. Izražavanje grčkih vrlina nikada ne treba shvatiti kao apstraktnu namjeru. Ništa se ne može platiti isključivo riječima. Kada primamo gosta – izbjeglicu koji bježi iz borbe ili brodolomca nakon oluje – znači da mu imamo nešto za ponuditi. Kod Homera se velikodušnost ne svodi na učinak objave. Ako ponuđač nešto razglasi, onda su mu potrebna sredstva da za primatelja to izvrši.

Rock-opera

Homer je (neočekivano preuzimajući Sun Tzua) umijeće ratovanja uvijek znalački opisivao. *Dvostruko umijeće ratovanja*, mogli bismo dodati. Umijeće čiste sile i umijeće suptilnosti.

Ili, da se drukčije izrazimo, Pattonovo ratovanje kad je 1944. napao u Ardenima, ili ratovanje onog vražjeg spletkara Talleyranda!

Ahilej utjelovljuje grubu silu. Hektor i Odisej snazi dodaju i *metis*, mješavinu lukavosti i inteligencije.

Homer opisuje svaku amplitudu u ratovanju. Na njegovim stranicama odzvanja tutnjava bitaka, vika bogova, buka oružja. *Ilijada*, rock-opera!

Homer nalikuje na redatelja antičkog spektakla zavaljenog u stolcu, koji raspoređuje statiste na sceni prije nego što će viknuti: „Snimaj!“ Svi naponi holivudske armade nikada neće nadmašiti neke vječne stihove.

Katkada je to široki kadar. Homer vlada scenom. Vojske se masovno sukobljavaju, pogled se diže i kretanje se promatra s visine Olimpa.

Bogovi, kao stratezi, zauzimaju visok položaj. Yves Lacoste, u djelu *Paysages politiques* (Politički krajolici), pretvara se u tumača geografije zaraćenih bogova: „Od svih mjesta s kojih možemo vidjeti krajolik, onaj s kojeg je pogled najljepši gotovo je uvijek onaj koji je najzanimljiviji u smislu vojne taktike.“

U ljudskoj dimenziji, to odgovara vječnom brežuljku iznad bojnog polja s kojeg je Napoleon promatrao kako se odvijaju ratne operacije.

Homer borbama dodaje oniričke slike. Kao da je iza kamere Kurosawa ili Terrence Malick iz *Tanke crvene linije*:

A od brodova brzih Ahejci se saspu daleko.
Kao kad Zeusove snježne pahuljice padaju hladne
Nagusto (Boreja rođen u eteru goni ih dalje):
Tako su kacige guste svijetleć se, sjajuć se tada
Iz lađa izlazile i štiti kvrgaši i koplja
Jasenova, a ktome i oklopi s pločama jakim;
K nebu je dopiro sjaj, a okolo blistaše zemlja
Od sjaja oružja sva; pod nogama ljudskima stade
Bahat, a posred sviju Ahilej se oružo divni.

(*Ilijada*, XIX, 356-364)

Odjednom, plan se sužava, pjesnikovo *oko* se približava – *kamera*, trebalo bi reći – i junaci se sukobljavaju, gnjevni, izvan sebe. To su pobješnjeli

sudionici dvoboja. Ridley Scott je iza kamere, a Sergio Leone sve to promatra s cinične distance. Scena je na 35 mm:

Poplaše im se konji, a Atrid na njih poleti ko lav

 (...) na zemlju sruši Pisandra iz njegovih kola
 Kopljem ga u prsi udri, te na zemlju padne natraške.
 Uto izleti Hipolah, al' onaj ga ubi na zemlji
 Ruke mu odrezav mačem i glavu mu odsjekav s
 vrata,
 Onda je hiti, ko valjak po vojsci nek se kotrlja.
 (*Ilijada*, XI, 129-147)

Zatim se *čitatelj* – *gledatelj*, trebalo bi napisati – još više približi i prestravljen otkriva krupni plan. Pomislili bismo da to djeluju ekipe Petera Jacksona ili prototipovi iz *Igri prijestolja*, kako bi nas uronili duboko u sukob.

Ali Homer je imao nešto bolje od GoProa, dro-nova i sintetičkih slika – imao je poeziju:

(...) Ahilej pojuri zatim
 Prema Demoleonu, Antenora čestitom sinu,
 Te ga kroz policije šljema baš s sl'jepo pogodi oko;
 Mjedeni ne mogne šljem odoljeti koplju, već naskroz
 Mjedeno prođe oštrice i lubanju razbije njemu,